

Friedrich Engels

Den ryska tsarismens utrikespolitik

1890

Publicerat i *Die Neue Zeit*, nr 5 och 8 i maj 1890. Översättning: Erik Göthe

Denna skrift skrev Engels under tiden december 1889 till februari 1890 för den i London utgivna ryska tidskriften *Socialdemokrat* på begäran av Vera Zasulitj. Första delen publicerades i rysk översättning i häfte 1, februari 1890, av denna tidskrift och den avslutande delen följde i andra häftet i augusti 1890. De två första kapitlen publicerades på tyska i aprilnumret av *Neue Zeit* (Ny Tid) 1890. Vid publiceringen gjorde dock redaktionen egenmäktigt förändringar och förkortningar, genom vilka Engels' skarpa karakteristik av den ryska tsaren och hohenzollrarna liksom hans fördömande av Preussens underkastelsepolitik under Ryssland starkt mildrades. När Engels lade märke till textförvanskningarna genom att jämföra med *Socialdemokrat*, protesterade han den 1 april 1890 i brev till Kautsky, redaktören för *Neue Zeit*, och förläggaren J. H. W. Dietz å det skarpaste och krävde att originalet skulle tryckas.

Med anledning därav publicerades i majnumret tillsammans med tredje kapitlet de första två kapitlen i ursprunglig lydelse med följande redaktionella anmärkning:

Vid tryckningen av I och II i aprilhäftet av *Neue Zeit* har genom ett missförstånd insmugit sig en rad avvikelser från originalet som i väsentlig grad påverkar artikelns karaktär. Vår läsare är säkert tacksam mot oss om vi istället för att specificera textställena i ett beriktigande, reproducerar hela artikeln än en gång i ursprunglig form. I detta häfte finns den nu i sin helhet.

Tidskriften *Time* publicerade i sina nummer för april och maj 1890 arbetet på engelska. Engels förändrade texten på olika ställen vid översättningen för denna tidskrift.

I

Vi, det västeuropeiska Arbetarepartiet* har dubbelt intresse av att det ryska revolutionära partiet segrar.

För det första, därför att det ryska tsarriket bildar den europeiska reaktionens stora huvudfästning, reservställning och tillika reservarmé, därför att redan dess blotta passiva existens är ett hot och en fara för oss.

Men för det andra – och den punkten har från vår sida ännu inte framhållits tillräckligt – därför att det genom sin ständiga inblandning i de inre angelägenheterna i väst hämmar och stör vår normala utveckling, närmare bestämt med syfte att åt sig erövra geografiska positioner som skall säkra dess herravälde över Europa och därmed omöjliggöra det europeiska proletariats seger.**

En av Karl Marx' förtjänster är att han var den förste som betonade och alltsedan 1848 upprepade att det för det västeuropeiska Arbetarepartiet av detta sistnämnda skäl var nödvändigt att föra ett krig på liv och död med den ryska tsarismen. När jag uppträder i samma anda fortsätter jag även på denna punkt bara min döde väns värv, tar igen vad han inte

* I *Time*: Inte bara socialisterna, utan varje framstegsvänligt parti i varje land i Västeuropa.

** I *Time* löd sista delen av meningen: och därmed krossa varje möjlighet till framåtskridande under tsarens järnhäl.

förunnades göra.* Även bland de ryska revolutionärerna råder många gånger ännu en förhållandevis stor okunskap om denna sida av den ryska historien. Å ena sidan, därför att det bara är den officiella legenden om den som tolereras i Ryssland självt; å andra sidan, hos många, därför att de alltför mycket föraktar tsarregeringen, anser den vara oduglig till att göra något förnuftigt, oduglig dels av inskränkthet och dels av korruption. För inrikespolitiken är detta ju också riktigt; här ligger tsarismens vanmakt i öppen dag. Man måste dock känna till inte bara motståndarens svaga sidor, utan även hans starka. Och utrikespolitiken är absolut den sida som hos tsarismen är stark, mycket stark. Den ryska diplomatin utgör, om uttrycket tilläts, en modern jesuitorden, mäktig nog att i nödfall till och med övervinna tsarens nycker och bemästra korruptionen på sina egna domäner, för att desto ymnigare sprida den utåt; en jesuitorden, ursprungligen och företrädesvis rekryterad bland utlänningar, korsikaner som Pozzo di Borgo, tyskar som Nesselrode, östersjötyyskar som Lieven, och med en grundare, Katarina II, som också var utlänning.

Den gammalryska högadeln hade dessutom alltför många världsliga privat- och familjeintressen, den besatt inte den absoluta tillförlitlighet som tjänstgöring hos denna nya orden fordrade. Och då det inte gick att erbjuda den de katolska jesuitprästernas personliga egendomslöshet och celibat, nöjde man sig med att i första hand anförtro den endast andrarangs- och representationsposter, beskickningar o.s.v. och sålunda gradvis fostra en skola av inhemska diplomater. Hittills har bara *en* fullblodsryss, Gortsjakov, beklätt högsta ämbetet i denna orden, och hans efterträdare, von Giers, bär åter utländskt namn.

Det är detta, ursprungligen bland utländska äventyrare rekryterade hemliga sällskap som upphöjt det ryska riket till dess nuvarande maktfullkomlighet. Med en uthållighet av järn, med blicken orubbligt fäst vid målet, utan att rygga tillbaka för något som helst trohetsbrott, förräderi, lönnmord eller kryperi, rundhänt utdelande mutor, aldrig övermodig av någon seger, aldrig modfärd av ett nederlag, fram över liken efter miljoner soldater och minst en tsar, har denna lika samvetslösa som talangfulla rövarliga mer än alla ryska arméer bidragit till Rysslands gränser skjutits fram från Dnjepr och Dvina till andra sidan Weichsel, till Prut, Donau och Svarta havet, från Don och Volga till andra sidan Kaukasus och till Oxus' och

* I *Time* finns istället för detta stycke följande avsnitt infogat: Man kan i England inte skriva om rysk utrikespolitik utan att genast nämna namnet David Urquhart. I femtio års tid har han orubbligt bemödat sig om att göra sina landsmän förtrogna med den ryska diplomatins mål och metoder, ett ämne som han behärskade till fulländning; all hans möda inbringade honom dock bara hån och tillrop om att vara en urtrist, tröttsam pratmakare. Nu räknar den vanlige källborgaren till sådana förstås envar som envist talar om oangenäma saker, hur viktiga de sedan än må vara. Urquhart, som hatade källborgaren men varken förstod dess natur eller den historiska oundvikligheten av dess existens i vår tid, måste icke desto mindre misslyckas.

Urquhart var själv en tory av den gamla skolan, som såg att i England hittills endast tories bjudit Ryssland verksamt motstånd och att engelska och utländska liberalers göranden och låtanden, inbegripet hela den revolutionära rörelsen på kontinenten, vanligtvis lände denna makt till fördel, och trodde därför att man, för att sätta upp ett verkligt motstånd mot ryska övergrepp, måste vara en tory (eller också en turk) och att varje liberal eller revolutionär medvetet eller omedvetet var ett verktyg åt Ryssland. Genom att ständigt sysselsätta sig med den ryska diplomatin leddes Urquhart till övertygelsen att denna var någonting allsmäktigt, att den faktiskt var den enda aktiva faktorn i den moderna historien i vars händer alla andra regeringar bara var passiva verktyg; så att man inte kan förstå – om man inte känner till hans likaså överdrivna värdering av Turkiets styrka – varför denna allsmäktiga ryska diplomati inte redan för länge sedan bemäktigat sig Konstantinopel. För att så sätta in all nyare historia efter franska revolutionen i ett diplomatiskt schackspel mellan Ryssland och Turkiet, i vilket de andra europeiska staterna bara är Rysslands schackpjäser, måste Urquhart själv låtsas vara något slags orientalisk profet, som istället för enkla historiska fakta förkunnade en hemlig doktrin för blott de invigda på ett hemlighetsfullt, hyperdiplomatiskt språk – en doktrin som var full av anspelningar på föga kända och nästan aldrig klart bevisade fakta – och som föreslog ett återinförande av ministerns ansvarighet inför domstol och kabinettets ersättande med geheimerådet såsom ofelbara universalmedel mot den ryska diplomatins överhöghet över den engelska. Urquhart var en man med stora förtjänster och till på köpet en verklig engelsk gentleman av den gamla skolan; men ryska diplomater kan gott och väl säga: ”Si M. Urquhart n'existait pas, il faudrait l'inventer.” (“Om herr Urquhart inte fanns, skulle man vara tvungen att uppfinna honom.”)

Jaxartes' källområden, till att göra Ryssland stort, mäktigt, fruktat, och öppnat vägen till dess världsherravälde. Därigenom har den dock även stärkt tsarmakten inåt. För den vulgärpatriotiska allmänheten uppvägs alla tsarismens synder, all despoti, all orättvisa och allt godtycke mer än väl av äran från dess segrar, av dess slag i slag företagna erövringar, av dess makt och glans; chauvinismens storskrävel gottgör mer än väl alla sparkar, och det alltmer, vartefter dessa framgångars verkliga orsaker och enskildheter förblir okända och ersätts med en av de officiella legender som välvilliga regeringar överallt (till exempel i Frankrike och Preussen) diktar ihop till undersåtarnas bästa och patriotismens främjande. Den ryss som sålunda är chauvinist, kommer också förr eller senare att knäfalla för tsarismen, såsom vi har sett när det gällde Titjomirov.

Men hur har ett sådant band av äventyrare kunnat komma dithän att det erövrat ett inflytande av så väldigt mått på den europeiska historien? Mycket enkelt. De skapade inget nytt ur intet, de utnyttjade endast riktigt en på förhand given faktisk situation. Den ryska diplomatin har ett mycket handgripligt materiellt underlag för alla sina framgångar.

Låt oss betrakta Ryssland vid mitten av förra århundradet. Ett redan då jättelikt område, bebott av en ras med ovanlig homogenitet, gles befolkning, som dock snabbt förökar sig; alltså blotta tidsrymden skulle kunna åstadkomma säkrare maktillväxt. Denna befolkning, som befinner sig i andlig stagnation, total initiativlöshet, men som inom skrankorna för sin tillvaros hävdvunna former kan användas till absolut allt; seg, tapper, lydig, i stånd till alla slags strapatser, ett oöverträffat soldatmaterial för den tidens krig, då drabbningar med slutna massor var avgörande. Landet självt vetter mot Europa bara på en sida, den västliga, och är alltså bara där möjligt att angripa; utan centrum, vars erövring skulle kunna framtvunga freden; genom sin väglöshet, sin utbredning och sitt armod på resurser nästan totalt skyddat mot erövring – här fanns en given oantastlig maktställning för envar som förstod att utnyttja den, varifrån han kunde bege sig in i Europa och ostraffat tillåta sig saker som ådragit varje annan regering det ena kriget efter det andra.

Rysslands styrka på gränsen till oantastlighet vid försvar hade sin motsvarighet i en lika stor svaghet när det gällde angrepp. Sammandragning, organisation, utrustning och förflyttning av dess arméer inom landet stötte på de största hinder, och ovanpå alla de materiella svårigheterna kom så dessutom den gränslösa korruptionen bland tjänstemännen och officerarna. Alla verkligt omfattande försök att göra Ryssland i stånd till angrepp har hittills gått om intet, och uppenbarligen kommer det senaste, nu pågående försöket, införandet av allmän värnplikt, att visa sig än mindre genomförbart. Man kan här säga att hindren nästan växer med kvadraten på de massor som skall organiseras, också bortsett från omöjligheten att med så fåtalig stadsbefolkning finna den oerhörda mängd officerare som nu behövs. Dessa svagheter har aldrig förblivit någon hemlighet för den ryska diplomatin. Därför har den sedan gammalt undvikit kriget där det satts igång, bara tillåtit det som ett yttersta medel och även då bara under de gynnsammaste förhandsbetingelser. De krig som passar den är bara sådana i vilka Rysslands allierade får bära huvudbördan, prisge sitt landområde åt krigsskådeplatsens ödeläggelse och skaffa fram den stora massan av krigsmän, och i vilka rollen av reserv tillfaller de ryska trupperna, som i de flesta drabbningarna skonas men i alla stora slag får inhösta äran av det sista avgörandet, förenat med förhållandevis ringa offer – som i kriget 1813-1815¹. Ett krig under så fördelaktiga omständigheter får man emellertid inte var gång och därför föredrar den ryska diplomatin att få de andra makternas motstridiga intressen och ömsesidiga lystnad att tjäna sina syften, att hetsa dessa makter mot varandra och utnyttja deras inbördes fiendskap till den ryska erövringspolitikens fromma. Endast mot de avgjort svagare,

¹ De europeiska staternas sjätte (1813/1814) och sjunde koalitions (1815) krig mot Napoleon I ledde till det napoleonska kejsardömet sammanbrott och Rysslands hegemoni över den europeiska kontinenten.

som Sverige, Turkiet, Persien, för tsarismen krig på egen hand – då behöver den ju inte heller dela bytet med någon annan.

Låt oss emellertid återvända till Ryssland av år 1760. Detta homogena, oangripliga land hade som grannar idel länder vilka befann sig i skenbart eller verkligt förfall, närmade sig upplösning, som alltså var rena *matière à conquêtes*². I Norden var det Sverige, som gått under i makt och anseende just därför att Karl XII hade försökt att tränga in i Ryssland; därigenom hade han ruinerat Sverige och gjort Rysslands oangriplighet uppenbar. I söder var det turkarna och de till dem tributpliktiga Krim-tatarerna, spillror av förgången storhet; turkarnas angreppskraft var bruten sedan 100 år, dess försvarskraft alltså betydande men likaledes i avtagande; bästa tecknet på denna ökande svaghet: begynnande sprittningar av uppror bland de undertryckta kristna, bland slaverna, rumänerna och grekerna, som utgjorde flertalet av befolkningen på Balkan-halvön. Dessa kristna, nästan uteslutande av grekisk trosbekännelse, var sålunda ryssarnas religionsfränder och slaverna bland dem, serberna och bulgarerna, dessutom deras stamfränder. Ryssland behövde alltså bara kungöra att det var kallat att skydda den förtryckta grekiska kyrkan och den fjättrade slavismen, så förbereddes här – under befrielsens täckmantel – marken för erövringen. Dessliques fanns söder om Kaukasus under turkisk överhöghet små kristna stater och kristna armenier till vilkas ”befriare” tsarismen kunde upphöja sig. Och då hägrade här i södern för den lystne erövraren ett segerpris vars make Europa inte kunde uppvisa: östromerska rikets gamla huvudstad, metropolen för hela den grekisk-katolska världen, staden vars ryska namn redan uttrycker herraväldet över Östern och den prestige som omger dess innehavare i den orientaliska kristenhetens ögon: Konstantinopel-Tsaregrad.

Tsaregrad som tredje ryska huvudstad vid sidan av Moskva och Petersburg betydde dock inte bara moraliskt herravälde över den orientaliska kristenheten, det var också den avgörande etappen mot herravälde över Europa. Det betydde en allena rådande ställning över Svarta havet, Mindre Asien, Balkan-halvön. Det betydde att Svarta havet så snart tsaren ville stängdes för alla handels- och krigsflottor utom de ryska, att det förvandlades till en rysk krigshamn och ett manöverfält med ensamrätt för ryska flottan, vilken närhelst den behagade kunde göra utfall från och rädda sig tillbaka in i denna säkra reserv ställning genom det befästa Bosporen. Då behövde Ryssland bara ytterligare tillkämpa sig samma direkta eller indirekta herravälde över Öresund och Lilla och Stora Bält, för att bli omöjligt att angripa också till sjöss.

Herraväldet över Balkan-halvön skulle föra Ryssland ända till Adriatiska havet. Och denna gräns i sydväst vore omöjlig att hålla, om inte den ryska gränsen i väst flyttades fram i stort sett i motsvarande omfattning, om inte dess maktsfär i betydande grad utvidgades. Här var förhållandena emellertid nästan ännu gynnsammare.

Först Polen, i fullständig upplösning, en adelsrepublik grundad på utarmning och förtryck av bönderna, med en författning som omöjliggjorde varje nationellt handlande och därmed gjorde landet till öppet byte för grannarna. Alltsedan århundradets början levde det endast, som polackerna själva sade, genom oordningen (polska *niarzadem stoi*); hela landet var utan avbrott besatt av utländska trupper på genommarsch som drog fram över landet och utnyttjade det som värdshus och matsservering (*karczma zajezdna*, sade polackerna), varvid dock som regel betalningen glömdes bort. Peter den store hade redan systematiskt ruinerat det – hans efterföljare behövde här bara hugga för sig ytterligare. Och för detta hade de dessutom ännu en förevändning genom ”nationalitetsprincipen”³. Polen var inget homogent land. Vid den tid

² Rent material för erövringar.

³ Begreppet ”nationalitetsprincip” präglades och utnyttjades i Napoleon III:s kejsardöme för att beslöja Frankrikes utrikespolitik. Enligt Engels var begreppet emellertid ”en rysk uppfinning, som har tänkts ut för att förintä

då Storrysland hamnade under det mongoliska oket, fann Vitryssland och Lillryssland skydd mot den asiatiska invasionen i det de förenade sig till det så kallade Litauiska riket. Detta rike förenade sig senare självmant med Polen. Alltsedan dess hade den vitryska och lillryska adeln starkt förpolskats, till följd av Polens högre civilisation; vid tiden för jesuiternas herravälde i Polen, på 1500-talet, hade också Polens grekisk-katolska ryssar nödgats förena sig med den romerska kyrkan. Detta gav de storryska tsarerna den välkomna förevändningen att återfordra det förr litauiska området som ett nationalryskt men av Polen förtryckt land, fastän åtminstone lillryssarna, enligt den störste nu levande slavisten Miklosich, talar ett språk som inte är blott en rysk dialekt, utan har helt egen särart, och den mer avlägsna förevändningen att såsom skyddsherre för den grekiska befolkningen blanda sig i till förmån för de unierade grekerna⁴, fastän dessa redan sedan länge försonat sig med sin ställning till den romerska kyrkan.

På andra sidan Polen låg ett annat land, som verkade ha råkat i obotligt sönderfall – Tyskland. Alltsedan trettioåriga kriget var det romersk-tyska riket bara nominellt en stat. Riksfurstarnas rättigheter över delländerna närmade sig alltmer den fulla suveräniteten; deras makt att trotsa kejsaren, som i Tyskland ersatte det polska liberum veto⁵, ställdes i den westfaliska freden uttryckligen under Frankrikes och Sveriges garanti, ett stärkande av centralmakten gjordes alltså beroende av samtycke från utlandet, som hade allt intresse av att förhindra detta stärkande. Därtill var Sverige i kraft av sina tyska erövringar medlem av Tyska riket med säte och stämma i riksdagen. Vid varje krig stötte kejsaren på tyska riksfurstar bland sina utländska fienders bundsförvanter, varje krig var alltså tillika ett inbördeskrig. Nästan alla större och medelstora riksfurstar var köpta av Ludvig XIV och landet ekonomiskt så ruinerat, att det inte utan dessa årliga tillflöden av franska mutor funnits någon möjlighet att överhuvudtaget behålla pengar som omloppsmedel i landet.* Kejsaren sökte därför sedan länge sin styrka inte inom sitt kejsardöme, som bara kostade honom pengar och inte inbringade honom annat än möda och bekymmer, utan i sina österrikiska, tyska och utomtyska arvländer. Och vid sidan av det österrikiska huset Habsburgs makt började stegvis redan den preussiska makten utveckla sig som konkurrent.

Så förhöll sig saker och ting i Tyskland på Peter den stores tid. Denne verkligt store man – stor på ett helt annat sätt än Fredrik ”den store”, den lydige knekten åt Peters efterföljare Katarina II – var den förste som fullständigt fattade det för Ryssland så underbart gynnsamma läget i Europa. Liksom han med klara ögon överblickade grunddragen av den ryska politiken gentemot Sverige, Turkiet, Persien, Polen, slog fast den och började genomföra den – mycket klarare än vad som är fallet i hans så kallade testamente, som verkar vara ett verk av en epigon – gjorde han det också för Tysklands vidkommande. Tyskland sysselsatte honom mer

Polen”. Nationalitetsprincipen har inget gemensamt med ett erkännande av nationernas rätt till självbestämmande. ”Varje nationalitet skiljedomare över sitt eget öde; varje avskild del av en nationalitet berättigad att ansluta sig till sitt stora fädernesland – vad kunde vara mer liberalt? Man må bara beakta – det var nu inte mer tal om *nationer* utan om *nationaliteter*.” (Engels)

Det tjänade stormakternas syfte att hetsa olika nationaliteter mot varandra och att utnyttja nationella rörelser, framförallt de små folkens, för sina intressen. Sålunda var panslavismen inget annat ”än Rysslands utnyttjande av nationalitetsprincipen i ryskt intresse på serbiska, kroatiska, rutenska, slovakiska, tjeckiska och andra kvarlevor av tidigare folk i Turkiet, i Ungern och Tyskland”. (Engels)

Särskilt Rysslands och Frankrikes utnyttjande av ”nationalitetsprincipen” avslöjades av Marx och Engels framförallt i deras skrifter ”Herr Vogt” (Marx, Marx/Engels, Werke, band 14) och ”Was hat die Arbeiterklasse mit Polen zu tun?” (Vad har arbetarklassen för intresse av Polen? – Engels, Marx/Engels, Werke, band 16).

⁴ De unierade grekerna – de med den romersk-katolska kyrkan återförenade (unierade) ortodoxa (grekisk-katolska) kristna i Polen. De var tvungna att erkänna påvens överhöghet och den romersk-katolska kyrkans huvuddogmer, medan de rituella sederna i den ortodoxa trosbekännelsen fick bibehållas.

⁵ Liberum veto eller fritt veto (fritt ”jag förbjuder”) var den princip som gällde från 1500-talet till 1700-talet i Polen, att beslut i ståndsriksdagen krävde enhällighet.

* Se Gülich: ”Geschichtliche Darstellung des Handels etc.” Jena 1830, band 2, s. 201-206 (anm. av Engels).**19**

än något annat land med undantag av Sverige. Sverige måste han knäcka; Polen kunde han få så fort han sträckte ut handen; Turkiet låg ännu för långt bort för honom; men att få fotfäste i Tyskland, att erhålla den ställning som Frankrike så frikostigt utnyttjade och som Sverige var för svagt för att utnyttja, det var en huvuduppgift för honom. Han gjorde allt för att genom förvärv av tyska områden bli tysk riksfurste, men förgäves; han kunde endast börja sätta i system att befrynda sig med tyska riksfurstar och diplomatiskt utnyttja de tyska inre stridigheterna.

Sedan Peters tid har detta läge genom Preussens uppgång ytterligare förskjutits i betydande grad och i en för Ryssland gynnsam riktning. För kejsaren uppkom härmed inom Riket självt en nästan jämbördig motståndare varigenom Tysklands splittring förevigades och drevs till sin spets. Och samtidigt var denna motståndare alltjämt tillräckligt svag för att vara hänvisad till Frankrikes eller Rysslands hjälp – för det mesta till Rysslands – så att ju mer den frigjorde sig från lydförhållandet till Tyska riket, desto säkrare underkastades den lydförhållandet till Ryssland.

Det fanns så i Europa bara ytterligare tre makter att beakta: Österrike, Frankrike och England. Och att hetsa dessa mot varandra eller att muta dem genom lockbetet att låta dem förvärva landområden var ingen svår konst. England och Frankrike var alltjämt rivaler till sjöss; Frankrike kunde man få genom att utlova landförvärv i Belgien och Tyskland; Österrike lockade man genom förespeglningar om fördelar på Frankrikes, Preussens och, sedan Josef II:s tid, också Bayerns bekostnad. Här fanns alltså att få starka, ja överlägset starka bundsförvanter för varje diplomatisk åtgärd från Rysslands sida, vid skickligt utnyttjande av intressekonflikterna. Gentemot dessa sönderfallande gränsländer, gentemot dessa genom tradition, ekonomiska levnadsbetingelser, politiska eller dynastiska intressen eller erövringslusta i eviga tråtor invecklade, med ständiga, ömsesidiga överlistningsförsök sysselsatte tre stormakter, stod här nu det ensamma, homogena, ungdomliga, raskt framväxande Ryssland, knappt möjligt att angripa och fullständigt omöjligt att erövra, därtill med ett obearbetat råmaterial, nästan utan motstånd och lätt att forma – vilket tillfälle för folk med begåvning och ärelystnad, för folk som strävar efter makt, likgiltigt var och hur så länge det var verklig makt, en verklig tummelplats för deras begåvning och ärelystnad! Och sådana människor producerade det ”upplysta” 1700-talet i mängd: folk som i ”mänsklighetens” tjänst drog fram genom hela Europa och besökte alla upplysta furstars hov (och vilken furste ville inte på den tiden vara upplyst), som slog sig ned varhelst de hittade ett fördelaktigt ställe, en ”fosterlandslös” adligtborgerlig upplysningens International. Denna international föll på knä inför Nordens Semiramis, den likaledes fosterlandslösa Sophie Auguste von Anhalt-Zerbst, kallad Jekaterina II av Ryssland, och det var ur denna Internationals led samma Katarina hämtade elementen till sin ryska diplomatiska jesuitorden.

Karl Kautsky har visat i sin skrift om Thomas Morus hur den första formen av den borgerliga upplysningen, 14- och 1500-talens ”humanism”, så småningom utmynnade i det katolska jesuitväsendet. På precis samma sätt ser vi här hur dess andra, fullmogna form under 1700-talet utmynnade i den moderna jesuitismen, den ryska diplomatin. Denna förändring i sin motsats, denna slutliga landstigning på en punkt som befinner sig diametralt motsatt utgångspunkten, är det naturnödvändiga ödet för alla historiska rörelser som i fråga om sina orsaker och existensvillkor är inriktade på oklara och därför också blott illusoriska mål. De korrigeras obehagligt av ”historiens ironi”.

Vi ser nu hur denna jesuitorden arbetar, hur den utnyttjar de konkurrerande stormakternas oupphörligt växlande målsättningar som medel för att uppnå sitt enda, oföränderliga mål, som den aldrig förlorar ur sikte: Rysslands världsherravälde.

II

Världsläget har aldrig varit fördelaktigare för de tsaristiska erövringsplanerna än 1762, då den stora horan Katarina II efter att ha mördat sin gemål besteg tronen. Hela Europa var delat i två läger genom Sjuårskriget.⁶ England hade brutit Frankrikes makt på haven, i Amerika och i Indien och lämnade nu sin kontinentale bundsförvant Fredrik II av Preussen i sticket. Denne stod 1762 på randen till undergång, då Peter III av Ryssland steg upp på tronen och trädde tillbaka från kriget mot Preussen; övergiven av sin senaste och enda bundsförvant England, med ihållande fiendskap till Österrike och Frankrike, utmattad av den sjuåriga kampen för existensen, återstod för Fredrik inget annat val än att kasta sig för den nykrönta tsarevnans* fötter. Därigenom erhöill han inte bara ett mäktigt skydd, utan också anspråk på det stycke Polen som höll Ostpreussen skilt från hans monarkis huvuddel och som det nu var hans livsmål att erövrade. Den 31 mars (11 april) 1764 slöt Katarina och Fredrik i Petersburg ett förbund, vars hemliga artikel förpliktade bägge att med vapenmakt upprätthålla den bestående polska författningen, detta det bästa medlet för Polens undergång, mot varje reformförsök. Därmed var Polens kommande delning beslutad. En bit av Polen var det köttben som tsarevnan kastade åt Preussen, för att det lugnt skulle ligga kvar i den ryska kedjan ett århundrade framåt.

Jag går inte in på detaljerna i Polens första delning.⁷ Men det är betecknande att den väsentligen genomfördes – mot den gammalmodiga Maria Theresias vilja – av den europeiska upplysningens tre stora stöttepelare: Katarina, Fredrik och Josef. De bägge senare, stolta över den upplysta statsklokhets vilken de trampade ned en traditionell folkrätts vidskeplighet, var därtill dumma nog att inte se hur de genom sitt deltagande i rovet av Polen med kropp och själ förskrev sig åt den ryska tsarismen.

Inget kunde vara fördelaktigare för Katarina än dessa upplysta furstliga grannar. Upplysning**, det var under 1700-talet tsarismens slagord i Europa, liksom folkbefrielse var det under 1800-talet. Det finns inget territoriellt rov, inget våldsdåd, inget förtryck från tsarismens sida som inte utförts under förevändning av upplysning***, liberalism, folkbefrielse. Och de barnsliga västeuropeiska liberalerna ända bort till Gladstone****, trodde på det medan de precis lika fåniga konservativa precis lika bergfast tror på de fraser om skydd av legitimiteten, om upprätthållande av ordningen, religionen, den europeiska jämvikten och om fördragens okränkbarhet som det officiella Ryssland samtidigt tutar i dem. Den ryska diplomatin har klarat av att överlista bägge de stora borgerliga partierna i Europa. Den, och bara den, tillåter man att i samma andetag vara legitimistisk och revolutionär, konservativ och liberal, ortodox och upplyst. Man kan förstå med vilket förakt en sådan rysk diplomati ser ned på det ”bildade” västerlandet.

Efter Polen stod Tyskland i tur. Österrike och Preussen råkade i luven på varandra i bayerska arvföljdskriget 1778⁸, åter till gagn för ingen utom Katarina. Ryssland hade blivit alltför stort för att än en gång i likhet med Peter***** spekulera i en plats bland de tyska riksstånderna; det strävade nu efter den ställning det redan hade i Polen och som Frankrike var i besittning av i

⁶ Sjuårskriget med huvudkoalitionerna England och Preussen och Frankrike, Österrike och Ryssland varade från 1756 till 1763 och slutade med freden i Paris och Hubertusburg.

* Katarina II efterträdde Peter III samma år som denne besteg tronen, 1762. (ö.a.).

⁷ Den första delningen av Polen, mellan Ryssland, Preussen och Österrike, beseglades den 5 augusti 1772 med delningsfördraget i S:t Petersburg.

** I *Time*: ”framsteg” och ”upplysning”.

*** I *Time*: ”framsteg”, ”upplysning”.

**** I *Time*: Och de barnsliga västeuropeiska liberalerna – ända bort till Gladstone – tror på det än i denna dag.

⁸ Det bayerska arvföljdskriget 1778-79 mellan Preussen och Österrike efter den bayerske kurfursten Maximilian Josefs död, föranleddes av att tronarvingen, Karl Theodor von der Pfalz, var villig att avträda Bayern till Österrike. Det slutade med freden i Teschen.

***** I *Time* har infogats: genom förvärv av något litet tyskt furstendöme.

det Tyska riket: ställningen av garant för den tyska ordningen mot varje reformförsök. Och denna ställning fick det också. I freden i Teschen 1779 övertog Ryssland, vid sidan av Frankrike, garantin för detta fredsfördrag och alla tidigare, däri bekräftade fredsfördrag, i synnerhet det westfaliska från 1648. Tysklands vanmakt var därmed besegrad och Tyskland därmed förklarad som föremål för en framtida delning mellan Frankrike och Ryssland.

Turkiet glömdes inte bort. De ryska krigen mot turkarna infaller alltid vid de tidpunkter då Ryssland har fred vid västgränsen och Europa i möjligaste mån är sysselsatt annorstädes. Katarina förde två sådana krig.⁹ Det första medförde erövringar vid Asovskasjön och oavhängighet för Krim, som fyra år därefter förvandlades till en rysk provins. Det andra flyttade fram Rysslands gräns från Bug till Dnjestr. I båda krigen hetsade ryska agenter grekerna till uppror mot turkarna. Naturligtvis lämnades de upproriska till slut i sticket av den ryska regeringen.

Under det amerikanska oavhängighetskriget formulerade Katarina för första gången för sig och sina bundsförvanter inom den ”väpnade neutraliteten” (1780) det krav på inskränkning av Englands anspråk på rättigheter för sina krigsfartyg på världshaven, vilket alltsedan dess förblivit ett ständigt mål för den ryska politiken och i Paris-freden 1856 i huvudsak erkändes av Europa och av England självt.¹⁰ Det är bara Amerikas Förenta stater som än i dag inte vill veta av den.

Den franska revolutionens utbrott var en ny lyckträff för Katarina. Långt ifrån att vara rädd för att de revolutionära idéerna skulle utbreda sig till Ryssland, såg hon i denna bara ett nytt tillfälle att få de europeiska staterna att bli fiender sinsemellan och på så sätt ge Ryssland fria händer. Efter sina bägge upplysta vänners och grannars död hade Fredrik Wilhelm II i Preussen och Leopold i Österrike försökt sig på en oavhängig politik. Revolutionen erbjöd Katarina det bästa tillfälle att åter kedja fast dem bägge vid Ryssland under förevändning av kamp mot det republikanska Frankrike och att samtidigt, under det att de var sysselsatta vid franska gränsen, göra nya förvärv i Polen. Bägge två, Österrike och Preussen, gick i fällan. Och även om Preussen – som från 1787 till 1791 låtsats vara Polens bundsförvant mot Katarina – tänkte om medan det ännu var tid och denna gång tog en större andel av det polska rovet i anspråk och Österrike likaså måste gottgöras med en bit av Polen, så kunde Katarina likväl åter häva in den utan jämförelse största delen av bytet; nästan hela Vitryssland och Lillryssland var nu förenade med Storryssland.¹¹

Men denna gång har medaljen en baksida. Genom att röveriet mot Polen tog även krafter från 1792-94 års koalition i anspråk, försvagade det dennas angreppskraft mot Frankrike, tills Frankrike var starkt nog att tillkämpa sig segern ensamt. Polen föll, men dess motstånd hade räddat den franska revolutionen och med den franska revolutionen började en rörelse mot vilken också tsarismen är vanmäktig. Och denna insats från polackerna skall vi i väst aldrig glömma. Det är för övrigt, som vi skall se, inte enda gången som polackerna räddat den europeiska revolutionen.

I Katarinas politik finner vi redan alla väsentliga drag hos dagens ryska politik skarpt avtecknade: Polens införlivande, även om man först allttjämt måste överlämna en del av bytet till

⁹ Här avses krigen mellan Ryssland och Turkiet 1768-1774 och 1787-1792.

* I *Time* har infogats: så kallade nordiska

¹⁰ I den deklaration om den väpnade neutraliteten som utfärdades av Katarina II den 11 mars 1780 förkunnades bl.a. rätt för neutrala fartyg att till sjöss med vapenmakt avvärja angrepp från krigförande staters sida, rätt för neutrala stater att fritt driva handel med krigförande stater och principen om oantastlighet för fientlig egendom när denna går under neutral flagg.

¹¹ Andra och tredje delningarna av Polen ägde rum 1793 och 1795 och genomfördes av Ryssland, Preussen och Österrike. Efter den tredje delningen fanns Polen in på 1900-talet inte längre kvar som självständig stat.

grannländerna; förvandling av Tyskland till det nästföljande delningsobjektet; Konstantinopel som det stora huvudmålet att aldrig glömma och att långsamt erövra; erövring av Finland till skydd för Petersburg och Norge som gottgörelse till Sverige, ett erbjudande som Katarina gjorde kung Gustav III i Fredrikshamn; försvagande av den brittiska övermakten till havs genom folkrättsliga inskränkningar; framkallande av uppror från den kristna rajan i Turkiet; slutligen den lyckade föreningen av liberala och legitimistiska fraser, med vilka de frastroende västeuropeiska "bildade" kälkborgarna, den så kallade allmänna opinionen, allt efter behov görs till åtlöje.

Vid Katarinas död hade Ryssland redan mer i sin besittning än till och med den mest överdrivna nationella chauvinism kunde begära. Allt som bar ryskt namn – ända till de fåtaliga österrikiska lillryssarna – låg under hennes efterföljares spira, som nu med full rätt kunde kalla sig självhärskare över alla ryssar. Ryssland hade inte bara skaffat sig tillgång till havet; vid Östersjön såväl som vid Svarta havet var det i besittning av en bred litoral¹² och talrika hamnar. Inte blott finnar, tatarer och mongoler, utan även litauer, svenskar, polacker och tyskar stod under ryskt herravälde. Vad begär ni mer? För varje annan nation var det en avslutning. För den tsaristiska diplomatin – nationen blev inte tillfrågad – var detta bara att lägga grunden för att nu sätta igång på allvar.

Den franska revolutionen hade sått sin vildhavre och själv avlat sig en härskare, en Napoleon. Den hade alltså skenbart bekräftat den överlägsna klokheten hos den ryska diplomatin som inte låtit sig skrämmas av den jättelika folkresningen. Nu erbjöd Napoleons framträdande tillfälle till nya framgångar: Tyskland utvecklades långsamt till att få dela Polens öde. Men Katarinas efterträdare Paul var bångstyrig, nyckfull, oberäknelig; han omintetgjorde ideligen diplomaternas åtgärder; han blev odräglig, han måste avlägsnas. De gardesofficerare som behövdes för att utföra detta var lätta att finna; tronföljaren Alexander var med i komplotten och gav den skydd; Paul stryptes och genast började en ny kampanj till större ära åt den nye tsaren, som genom det sätt på vilket han bestigit tronen hade blivit dräng åt den diplomatiska jesuitligan för resten av livet.

Denna liga överlät åt Napoleon att fullständigt slå det Tyska riket i spillror och driva den rådande upplösningen till sin spets. När det emellertid kom till en uppgörelse, trädde Ryssland åter fram. Freden i Luneville (1801) tillerkände Frankrike hela den tyska vänstra Rhen-stranden, med bestämmelsen att de tyska furstar på den högra Rhen-stranden som härigenom frånhänts besittningsrätten skulle gottgöras ur kyrkliga riksstånds, biskopars, abbotars o.s.v. egendom. Nu pockade Ryssland på sin i Teschen 1779 förvärvade garanti: vid fördelningen av gottgörelserna skulle Ryssland och Frankrike, de båda garanterna för det tyska rikssönderfallet, ha ett tungt vägande ord med i laget. Och de tyska furstarnas oenighet, habegär och vanemässiga riksförräderi sörjde för att detta ord från Ryssland och Frankrike blev det avgörande. Så kom det sig att Ryssland och Frankrike uppgjorde en plan för fördelning av de kyrkliga territorierna bland dem som frånhänts egendom och att denna från utlandet och i utlandets intresse uppgjorda plan i alla huvuddelar upphöjdes till tysk rikslag (riksdeputationshuvudbeslutet 1803).

Det tyska riksförbundet var faktiskt upplöst, Österrike och Preussen agerade som självständiga europeiska stater och betraktade, helt i likhet med Ryssland och Frankrike, de mindre riksständerna som blott och bart områden att erövra. Vad skulle det nu bli av dessa småstater? Preussen var ännu för litet och för ungt för att göra anspråk på herravälde över dem och Österrike hade nyss blivit av med de sista spåren av detta herravälde. Men Ryssland och Frankrike gjorde bägge anspråk på kvarlåtenskapen efter det tyska kejsardömet. Frankrike hade sprängt det gamla riket med vapenmakt, det utövade såsom omedelbar granne tryck mot småstaterna

¹² Kustområden.

längs hela Rhen; Napoleons segerrykte och de franska arméerna gjorde resten för att kasta de tyska småfurstarna för hans fötter. Och Ryssland? Skulle Ryssland nu, när det nästan bara genom att räcka ut handen kunde nå det mål det strävat efter sedan hundra år tillbaka, nu när Tyskland låg där utmattat intill döden, hjälplöst och rådlöst i full upplösning, skulle Ryssland helt plötsligt nu låta den korsikanske uppkomlingen rycka bort bytet mitt framför näsan på sig?

Den ryska diplomatin inledde genast ett fälttåg för att tillkämpa sig överhögheten över de tyska småstaterna. Att detta var omöjligt utan en seger över Napoleon, säger sig självt. Det gällde alltså att vinna de tyska furstarna och den så kallade allmänna opinionen i Tyskland, såvitt det på den tiden kunde vara tal om en sådan. Furstarna bearbetades diplomatiskt, kälkborgarna litterärt. Medan ryskt smicker, ryska hotelser, lögner och mutor frikostigt spreds vid hoven, översvämmades allmänheten av hemlighetsfulla flygblad, vari Rysslands lovprisades som den enda makt som skulle kunna rädda Tyskland och ta det under verksamt beskydd och som hade rätt och plikt till detta i kraft av 1779 års Teschen-fördrag. Och när kriget 1805 bröt ut, måste det stå klart för envar som i någon mån hade ögonen med sig att det bara rörde huruvida småstaterna skulle bilda ett franskt Rhen-förbund eller ett ryskt.

Ödet skyddade Tyskland. Ryssarna och österrikarna blev slagna vid Austerlitz och det nya Rhen-förbundet var trots allt ingen förpost åt tsarismen. Det franska oket var åtminstone ett modernt sådant, som tvingade de tyska furstarna att röja upp bland de skändligaste anakronismerna i sitt hittillsvarande levnadssätt.

Efter Austerlitz kom det preussisk-ryska förbundet, Jena, Eylau, Friedland och freden i Tilsit 1807. Här visade det sig återigen vilken oerhörd fördel Ryssland har av sitt strategiskt säkra läge. Efter att ha blivit slaget i två fälttåg, förvärvade det nytt land på de dittillsvarande bundsförvanternas bekostnad och en allians med Napoleon för uppdelning av världen: väst åt Napoleon, öst åt Alexander!

Erövringen av Finland var den första frukten av denna allians. Utan någon som helst krigsförklaring men med Napoleons samtycke, ryckte ryssarna in; oduglighet, oenighet och korrup­tion hos de svenska generalerna säkrade en lätt seger; de ryska truppavdelningarnas djärva överskridande av den frusna Östersjön framtvungade ett våldsamt maktskifte på tronen i Stockholm och avträdelse av Finland till Ryssland. När emellertid Alexanders brytning med Napoleon närmade sig tre år senare, fick tsaren den till kronprins av Sverige valde marskalk Bernadotte att komma till Åbo och lovade honom Norge om han inträdde i Englands och Rysslands förbund mot Napoleon. Så kom det sig att Katarinas plan – Finland till mig, Norge till dig – uppfylldes 1814.

Finland var dock bara förspelet. Vad det gällde för Alexander var, som alltid, Tsaregrad. I Tilsit och Erfurt hade han fått säkert löfte från Napoleon om Moldova och Valakiet och en delning av Turkiet hade ställts i utsikt, vid vilken dock Konstantinopel skulle falla utanför. Alltsedan 1806 låg Ryssland i krig med Turkiet; denna gång hade inte bara grekerna, utan även serberna rest sig. Men det som man om polackerna bara kunde säga med ironi, det gällde i verkligheten om turkarna: oordningen höll dem vid makt. Den oförbrännelige menige soldaten, som till den oförbrännelige turkiske bonden fick just genom denna oordning tillfälle att åter ställa till rätta det som de korrumperade paschorna fördärvade. Turkarna kunde slås men aldrig slås ner och den ryska armén ryckte endast långsamt framåt på vägen mot Tsaregrad.

Priset för denna ”fria hand” i öster var dock inträde i Napoleons kontinentalsystem, avbrytande av all handel med England.¹³ Och det betydde för dåtidens Ryssland kommersiell ruin. Det

¹³ Kontinentalsystemet – Napoleon I:s spärr mot införsel av engelska varor till europeiska kontinenten. Den upprätthölls av Frankrikes vasallstater och bundsförvanter. Spärren föll efter Napoleons nederlag i Ryssland.

var den tid då Eugen Onegin (hos Pusjkin) lärde sig av Adam Smith hur en stat blir rik och hur den kan undvara pengar om den bara har ett överflöd av produktion: medan å andra sidan hans far inte kunde begripa detta och måste inteckna det ena lantgodset efter det andra.

Ryssland kunde bara få pengar genom sjöhandel och utskeppning av sina råprodukter till dåtidens huvudmarknad England och Ryssland var redan alldeles för påverkat av västerlandet för att kunna leva utan pengar. Handelsspärren blev outhärdlig. Ekonomin var mäktigare än diplomatin och tsaren tillsammans; trafiken på England återupptogs i all stillhet; uppgörelserna i Tilsit bröts och kriget bröt ut 1812.

Napoleon med hela Västeuropas förenade arméer överskred den ryska gränsen. Polackerna, som kunde bedöma saken, rådde honom att göra halt vid Dvina och Dnejpr för att reorganisera Polen och där invänta ryssarnas angrepp. En fältherre av Napoleons slag måste inse att detta var den riktiga planen. Men på de svindlande höjder och den osäkra grundval Napoleon befann sig, *kunde* han inte längre utkämpa ett långsamt fälttåg. Snabba framgångar, bländande segrar, under storm erövrade fredsslut var outhärliga för honom: Han avfärdade det polska rådet, gick mot Moskva och förde just därigenom ryssarna till Paris.

Den stora napoleonska arméns förintande under återtåget från Moskva gav signal till allmänt uppror mot det franska herraväldet i väst. I Preussen reste sig hela folket och tvingade den fege Fredrik Wilhelm III till krig mot Napoleon. Så snart Österrike var färdigt med sina rustningar, anslöt det sig till ryssarna och Preussen. Efter slaget vid Leipzig avföll Rhenförbundet från Napoleon och knappt arton månader efter Napoleons intåg i Moskva drog Alexander in i Paris som Europas herre och härskare.

Turkiet, som förråtts av Frankrike, hade 1812 slutit fred i Bukarest och offrat Bessarabien till ryssarna. Wien-kongressen gav Ryssland Konungariket Polen, så att nu nästan nio tiondelar av det en gång polska området var förenat med Ryssland. Den ställning i Europa tsaren nu intog, var emellertid mer värd än allt detta. På den europeiska kontinenten hade han inte längre någon rival. Österrike och Preussen följde honom snällt i hämlarna. Den franska Bourbon-dynastin var återinsatt genom honom och därför likaledes lydlig mot honom. Sverige hade genom honom fått Norge som pant för en tsarvänlig politik; till och med den spanska dynastin hade ryssarnas, preussarnas och österrikarnas segrar långt mer att tacka för att den återinsatts än Wellingtons, som ju aldrig förmådde störta det franska kejsardömet.

Aldrig förr hade Ryssland intagit en så mäktig ställning. Men det hade också tagit ett längre steg utöver sina naturliga gränser. Medan den ryska chauvinismen för Katarinas erövringar ännu hade några – jag vill inte säga rättfärdiganden – men urskuldande förevändningar, så är det vid Alexanders erövringar inte alls tal om det längre. Finland är finskt och svenskt, Bessarabien rumänskt, Kongresspolen polskt. Här är inte längre fråga om att förena utströdda och befryndade stammar, som alla bär namnet ryssar, här rör det sig om ohöjld erövring av främmande områden med våld, om rov rätt och slätt.

III

Segern över Napoleon var de europeiska monarkiernas seger över den franska revolutionen, vars sista fas varit det napoleonska kejsarriket; denna seger firades genom återställande av "legitimiteten". Men medan Talleyrand trodde att han genom denna påhittade fras skulle locka tsar Alexander, var det snarare den ryska diplomatin som med denna fras drog hela Europa vid näsan. Under förevändning att skydda legitimiteten, instiftade den ryska diplomatin den "Heliga alliansen", denna utvidgning av det rysk-österrikisk-preussiska förbundet till en sammansvärjning mellan alla europeiska furstar mot deras folk, under ryskt ordförandeskap. De andra furstarna trodde på den; vad tsaren och hans diplomati ansåg om den skall vi snart se.

För denna rörde det sig bara om att utnyttja den erövrade hegemonin över Europa till att komma ett steg närmare Tsarregnad. Till det hade den tre hävstänger att sätta in: rumänerna, serberna och grekerna. Grekerna var det mest användbara elementet. De var ett handelsfolk, och köpmännen led mest av de turkiska paschornas förtryck. Den kristne bonden under turkiskt herravälde hade det materiellt sett bättre än någon annanstans. Han hade bevarat sina förturkiska institutioner, sitt fullständiga självstyre; så länge han betalade sina skatter, bekymrade sig turken i regel inte om honom; endast sällan var han utsatt för sådant övervåld som den västeuropeiska bonden under medeltiden fick utstå från adeln. Det var en ovärdig, nätt och jämnt dräglig, men ingen materiellt förtryckt tillvaro, som inte var dåligt avpassad för dessa folks dåvarande kulturella tillstånd, och det dröjde därför länge innan den slaviske rajan upptäckte att denna tillvaro var outhärdlig. Däremot hade grekernas handel raskt blommat upp sedan det turkiska herraväldet befriat den från venetianarnas och genuesarnas tryckande konkurrens och redan blivit så betydande att den numera inte heller längre kunde fördrå det turkiska herraväldet. Faktiskt är det turkiska i likhet med alla österländska herravälden oförenligt med det kapitalistiska samhället; det åtkomna mervärdet ligger inte säkert för rovgiriga satrapers och paschors händer; den första grundbetingelsen för borgerligt förvärv saknas*: säkerhet för köpmannens person och egendom. Det är därför inget att undra över att grekerna nu, efter att sedan 1774 redan ha gjort två upprorsförsök, reser sig ännu en gång.¹⁴

Det grekiska upproret erbjöd alltså hållpunkten; men för att den tsaristiska diplomatin här skulle kunna utöva kraftigt tryck, måste inblandning västerifrån förhindras; västlänarna måste alltså sysselsättas hemmavid. Frasen om legitimiteten hade utfört ett glänsande förarbete för detta. De legitima härskarna hade överallt gjort sig grundligt hatade. Försöken att återupprätta de förrevolutionära förhållandena upprörde borgerskapet överallt i väst; i Frankrike och Tyskland jäste det, i Spanien och Italien utbröt öppna resningar. Den tsaristiska diplomatin hade sin lilla hand med i spelet i alla dessa sammansvärjningar och uppror; inte så att den frambragt dem eller ens väsentligen bidragit till deras ögonblickliga framgångar. Men allt den kunde göra genom sina officiösa agenter för att anstifta oro hemma hos sina legitima allierade**, och det gjorde den också. Direkt tog den emellertid de rebelliska elementen i väst under sitt beskydd, så fort dessa uppträdde under en mask av grekvänlighet, och vilka var filhellenerna som samlade in pengar, som skickade frivilliga och hela beväpnade hjälpkåror till Grekland – vilka var de om inte just carbonari¹⁵ och andra liberaler i väst?

Allt detta hindrade inte den upplyste tsar Alexander att på kongresserna i Aachen, Troppau, Laibach, Verona uppmana sina legitima kollegor till de mest energiska åtgärder mot sina rebelliska undersåtar eller att för revolutionens underkuvande skicka österrikarna 1821 till Italien och fransmännen 1823 till Spanien, ja inte ens att till synes fördöma grekerna uppror, medan han samtidigt underblåste samma uppror och lät uppmuntra filhellenerna i väst till fördubblad aktivitet. Återigen blev det dumma Europa på ett otroligt sätt draget vid näsan; för furstarna och reaktionärerna predikade tsarismen legitimitet***, för den liberala kalkborgerligheten folkbefrielse**** och upplysning, och blev trodd av bägge.

* I *Time*: vinstbringande handel

¹⁴ Det grekiska folket reste sig 1821 mot århundraden av turkiskt herravälde och proklamerade den 13 januari 1822 sin oavhängighet. Själva befrielsekampen drog ut på tiden till Turkiets nederlag i kriget mot Ryssland (1828/29). I freden i Adrianopel (i september 1829) erkände Turkiet Greklands fullständiga oavhängighet.

** I *Time* lyder denna del av meningen: för att utså oro och tvedräkt bland sina legitima allierades undersåtar.

¹⁵ År 1806 uppstod i Italien ett hemligt politiskt sällskap, *i carbonari* (kolarna), år 1820 ett sällskap med samma namn (La Charbonnerie) i Frankrike. De kämpade för Italiens oavhängighet och nationella enhet respektive för störtandet av bourbonernas herravälde i Frankrike. De bestod av företrädare för bourgeoisin, småbourgeoisin och bönderna samt den förborgerligade adeln.

*** I *Time* har infogats: och upprätthållande av status quo.

**** I *Time*: befrielse av de förtryckta folken.

I Verona blev den franske ministern, romantikern Chateaubriand, fullständigt fångad av tsaren; denne ställde vänstra Rhen-stranden i utsikt för fransmännen om de snällt och beskedligt gick med Ryssland. Med denna förhoppning, som senare, under Karl X, bekräftades genom bindande löften, förde den ryska diplomatin Frankrike i ledband och behärskade, med smärre avbrott, den franska östpolitiken fram till 1830.

Trots allt detta hade tsarens människovänliga politik, som med förevändning att befria de kristna grekerna från det mohammedanska förtrycket syftade till att sätta sig själv på mohammedanernas plats, inte de önskade framgångarna. * Ty, som det ryska sändebudet i London furst Lieven säger (depescher 18 och 30 oktober 1825):

”Hela Europa ser med förfäran på denna ryska koloss, vars jättelika kraft bara väntar på ett tecken för att sätta sig i rörelse mot det. Dess intresse är därför att skydda den turkiska makten, denna naturliga fiende till vårt rike.”

Kriget i Grekland drog ut på tiden med växlande framgång, medan Ryssland misslyckades i alla sina försök att med högsta europeiska medgivande tåga in i Donau-provinserna och därigenom få turkarna att kapitulera. Då kom 1825 Egypten turkarna till hjälp; grekerna blev slagna överallt, upproret nästan krossat. Den ryska politiken stod inför ett nederlag, eller också inför ett djärvt beslut.

Kansler Nesselrode inhämtade råd från sina sändebud. Pozzo di Borgo i Paris (depescher 4 och 16 oktober 1825) och Lieven i London (depescher 18 och 30 oktober 1825) uttalade sig obetingat för ett djärvt tillvägagångssätt; man måste genast och utan hänsyn till Europa besätta Donau-provinserna, till och med vid äventyr av ett europeiskt krig. Detta var uppenbarligen den ryska diplomatins allmänna åsikt. Men Alexander var slapp, nyckfull, blaserad, mystisk-romantisk, han hade från Grec de Bas Empire¹⁶ (som Napoleon kallade honom) inte endast sin slughet och falskhet, utan också sitt vankelmod och sin brist på energi. Han började ta allvarligt på legitimiteten och därmed blev han trött på de grekiska rebellerna. Overksam och på den tiden, före järnvägarna, nästan omöjlig att nå, reste han omkring i södern i närheten av Taganrog. Plötsligt kom underrättelse om att han hade dött. Det glunkades om gift. Hade diplomatin röjt undan sonen såsom den en gång undanröjt fadern? I varje fall kunde han inte dö i ett för den lägligare ögonblick.

Diplomatin kunde inte önska sig en bättre tsar än den som hamnade på tronen med Nikolaus, en medelmåttig fältväbelnatur**, för vilken herraväldets *sken* gick före allt, och som därför med hjälp av detta sken kunde förmås till allt. Nu skulle man gå mer bestämt fram och få till stånd kriget mot turkarna utan att Europa blandade sig i. Man hade fått England genom liberala fraser och Frankrike genom de nämnda löfterna dithän att deras flottor i förening med den ryska den 20 oktober 1827 mitt i fredstid angrep och förstörde den turkisk-egyptiska flottan vid Navarino. Och även om England snart föll ifrån, förhöll sig dock det bourbonska Frankrike troget. Medan tsaren förklarade turkarna krig och hans trupper den 6 maj 1828 överskred Prut, beredde sig 15.000 man franska trupper att överskeppas till Grekland, där de landsteg i augusti och september. Detta var varning tillräckligt för Österrike att inte falla den ryska frammarschen mot Konstantinopel i flanken: ett krig med Frankrike hade blivit följd, det rysk-franska förbundet, för erövring av Konstantinopel åt den ene och vänstra Rhen-stranden åt den andre, trädde då i kraft.

* I *Time* lyder början och slutet av denna mening: Trots allt såg världen på tsarens människovänliga politik ... med misstro eller i bästa fall likgiltighet.

¹⁶ Greken av det bysantinska riket.

** I *Time* har infogats: en man som ser brutalitet som energi och nyckfullt egensinne som viljestyrka, en natur

Diebitsj* trängde alltså fram till Adrianopel men råkade där i en sådan belägenhet att han i all hast måste tillbaka över Balkan, om turkarna bara höll ut ytterligare fjorton dagar. Han hade bara 20.000 man, därav en fjärdedel sjuka i pesten. Då medlade det preussiska sändebudet i Konstantinopel fred genom hoppljuga berättelser om den hotande, i verkligheten totalt omöjliga ryska frammarschen och räddade den ryske fältherren, med Moltkes ord, ”ur ett läge, som kanske bara behövde dra ut på tiden ett ringa antal dagar, för att det skulle störta honom från segerns höjder i fördärvets avgrund” (Moltke: ”Det rysk-turkiska fälttåget”, s.390). Hur som helst tillfördes det ryska riket genom freden Donaus mynningar, ett stycke territorium i Asien och ständigt nya förevändningar till inblandning i Donau-provinsernas angelägenheter.¹⁷ Dessa blir från och med nu och fram till Krimkriget *karczma zajezdna* åt de ryska trupperna, från vilka de under denna period sällan var fria.

Innan dessa fördelar kunde utnyttjas vidare utbröt julirevolutionen.¹⁸ Nu packade för en tid de ryska agenterna undan sina liberala fraser; det gällde numera blott att skydda ”legimititeten”. Ett den heliga alliansens fälttåg mot Frankrike förbereddes – då bröt det polska upproret lös, höll Ryssland i schack för ett år framåt; och så räddade Polen för andra gången den europeiska revolutionen genom egen uppoffring.¹⁹

Jag förbigår de rysk-turkiska relationerna under epoken 1830 till 1848. De var viktiga däri-genom att Ryssland för första gången kunde uppträda som Turkiets beskyddare mot dess upproriska vasall Mechmed Ali av Egypten, skicka 30.000 man till Bosporen såsom skydd för Konstantinopel och faktiskt ställa Turkiet under ryskt herravälde under en rad år genom fördraget i Hunkiar-Iskelessi²⁰; vidare däri-genom att Ryssland från ena dagen till den andra genom Palmerstons förräderi 1840²¹] lyckades förvandla en hotande europeisk koalition mot Ryssland till en koalition mot Frankrike och däri-genom att Ryssland genom fortsatt ockupation av Donau-provinserna och utsugning av bönderna**, liksom genom ett lockbete till bojarerna i form av *Réglement organique*²² (se Marx: ”Kapitalet”, första boken, kap. 8)^{*** 23}

* I *Time* har infogats: befälhavaren för den ryska armén.

¹⁷ I freden i Adrianopel 1829 tvingades Turkiet erkänna Moldovas och Valakiets autonomi. Det åvilade tsaren att garantera denna autonomis säkerhet.

¹⁸ Här avses julirevolutionen i Frankrike, som började den 27 juli och slutade med folkets seger den 29 juli 1830.

¹⁹ Den polska revolutionen utbröt den 29 november 1830. Den riktade sig mot tsarismen och hade inte som mål att lösa de brännande sociala frågorna. Eftersom det demokratiska elementet var för svagt, låg ledningen för upproret i händerna på den polska adeln.” 1830 års uppror var varken en nationell revolution (den uteslöt tre fjärdedelar av Polen) eller en social eller politisk revolution; den förändrade inget i folkets läge inom landet; det var en konservativ revolution” (Engels).

²⁰ Efter att det turkisk-egyptiska kriget avslutats, påtvingade Ryssland med fördraget i Hunkiar-Iskelessi (8 juli 1833) Turkiet – som så när fått se Konstantinopel besättas av ryska trupper – ett defensiv- och offensivförbund av åtta års giltighet. Turkiet måste avstå från rätten att sluta något som helst fördrag med andra makter utan Rysslands deltagande; de tidigare rysk-turkiska fördragen, särskilt fördraget i Adrianopel, bekräftades i detta förbund. I en hemlig klausul förpliktade sig Turkiet att stänga sundet Bosporen för alla utländska krigsfartyg med undantag för de ryska.

²¹ År 1839 blev det på nytt krig mellan Egypten och Turkiet. För att Ryssland skulle förhindras att bygga ut sin maktställning genom inblandning som ensidigt gynnade sultanen, skulle det tvingas att handla gemensamt med de fyra andra europeiska stormakterna. Emellertid lyckades Ryssland med Palmerstons hjälp och genom att spela ut intressekonflikterna i Orienten mellan Frankrike och England att isolera Frankrike och spela den ledande rollen i koalitionen. Kriget slutade 1841 med den egyptiske khedivens nederlag.

** I *Time*: inkvartering av sina soldater hos (istället för: utsugning av).

²² *Réglement organique* var Valakiets och Moldovas (Donaufurstendömenas) första författning; den trädde i kraft efter freden i Adrianopel 1831 och avskaffades genom revolutionen 1848. Den tillät bojarerna i de bägge av ryska trupper besatta furstendömena att hämningslöst utplundra och förtrycka bönderna genom upprätthållande av feodal ordningen, framförallt dagsverksskyldigheten. En värdering av *Réglement organique* ges av Marx i Första boken av *Kapitalet*. (Uddevall 1969, sid 201ff.)

*** I *Time* har istället för parentesens införts följande fotnot: En kodex (ung. lagbok ö.a.) för lantbefolkningen som ställde större delen av böndernas arbetstid till bojarernas – jordaristokratin på landsbygden – förfogande och det

kunde förbereda ett införlivande av dessa provinser. I huvudsak ägnades emellertid denna period åt erövring och russifiering av Kaukasus, något som efter tjugo års strider till slut lyckades.

En svår olycka drabbade emellertid den tsaristiska diplomatin: När storfurst Konstantin 29 november 1830 måste fly från Warszawa för de polska upproriska, föll hela hans diplomatiska arkiv i deras händer, originaldepescher från utrikesministern och officiella avskrifter av viktiga depescher från sändebuden. Hela den ryska diplomatiska apparaten från 1825-1830 var blottlagd.* Den polska regeringen sände dessa depescher med greve Zamoyski till England och Frankrike och med benäget stöd från Wilhelm IV av England offentliggjordes de 1835 av David Urquhart i ”portfölj”. Denna ”portfölj” är alltså en av huvudkällorna och i varje fall den mest obestridda för historien om de intriger, genom vilka tsarismen försöker hetsa nationerna i väst mot varandra, för att till följd av denna söndring behärska dem alla.

Den ryska diplomatin hade nu redan genomlevt så många västeuropeiska revolutioner, inte bara oskadd utan med direkt vinst, att den var i stånd att hälsa februarirevolutionens utbrott 1848 som en synnerligen fördelaktig tilldragelse. Vad kunde vara mer välkommet än att revolutionen bredde ut sig till Wien och därigenom inte bara avlägsnade Rysslands huvudmotståndare Metternich, utan också ruskade upp de österrikiska slaverna – dessa på förhand givna bundsförvanter till tsarismen – ur deras slummer; än att den bemäktigade sig Berlin och därigenom botade den till allt villige och till intet kunnige Fredrik Wilhelm IV från hans lust till oavhängighet från Ryssland? Ryssland gick säkert för all smitta och Polen var så starkt besatt av trupper att det var bundet till händer och fötter. Och om nu revolutionen rentav utbreddes sig till Donau-provinserna, då hade den ryska diplomatin vad den ville ha: Förevändning för en ny inmarsch i Moldova och Valakiet, för att återställa ordningen och här allt mer befästa det ryska herraväldet.

Inte nog med detta. Österrike, Rysslands mest seglivade, mest hårdnackade motståndare vid Balkan-halvöns gränser, hade genom upproren i Ungern och Wien förts till randen av sin undergång. Ungerns seger var emellertid liktydig med ett förnyat utbrott av den europeiska revolutionen och de talrika polackerna i den ungerska hären borgade för att denna revolution inte än en gång skulle göra halt vid polska gränsen. Då framträdde Nikolaus som den Ädelmodige. Han lät sina arméer bryta in i Ungern, undertryckte med övermakt den ungerska hären och beseglade därmed den europeiska revolutionens nederlag. Och när Preussen alltså gjorde försök att utnyttja revolutionen till att slita sönder det tyska förbundet eller åtminstone underordna de nordtyska småstaterna under preussisk hegemoni, inkallade Nikolaus Preussen och Österrike inför sitt domarsäte i Warszawa och fällde utslag till fördel för Österrike.²⁴ Preussen blev till tack för sin mångåriga underkastelse under Ryssland snöpligen förödmjukat därför att det i ett kort ögonblick visat svag motståndsvilja. Den schleswig-holsteinska frågan avgjorde Nikolaus likaså mot Tyskland och insatte som Danmarks tronarvinge glücksburgaren Christian, efter det att han övertygat sig om dennes användbarhet för tsarismens syften.²⁵ Inte bara Ungern, hela Europa låg för tsarens fötter, och

utan någon som helst avlöning. Se närmare om detta i Karl Marx: ”Kapitalet”, kap. X ss. 218-222 i engelska utgåvan. (Kap I, [kap. VIII] sid 201ff i svenska utgåvan 1969.)²³

²³ Kapitelindelningen i den engelska utgåvan av Första boken av *Kapitalet*, till vilken Engels här hänvisar, avviker från den tyska och den svenska.

* I *Time*: Hela den ryska diplomatiska apparaten och alla de intriger som spunnits åren 1825-1830 var blottlagda.

²⁴ I oktober 1850 mottog Nikolaus I vid kongressen i Warszawa representanter för Österrike och Preussen för att ”medla” mellan dem, eftersom förbindelserna dem emellan var ytterligt spända på grund av Preussens försök att bilda en nordtysk ”union”, mobiliseringen av preussiska trupper och förflyttningen av dem till Kurhessen. Då Nikolaus I stödde Österrike måste Preussen till slut dra tillbaka sina trupper och i november genom fördraget i Olmütz förklara sig införstådd med att det gamla Tyska förbundet återupprättades under österrikisk ledning.

²⁵ I maj 1852 reglerades i London den danska monarkins arvföljd genom fördrag av åtta europeiska stater.

det som en direkt följd av revolutionen. Hade den ryska diplomatin inte rätt, när den i all stillhet var överlycklig över revolutionen i väst?

Men februarirevolutionen var likväl tsarismens första dödsringning. Den inskränkte Nikolaus småskurna själ kunde inte tåla den oförtjänta turen; han hade för bråttom att rycka fram mot Konstantinopel; Krim-kriget bröt ut; England och Frankrike kom till Turkiets hjälp, Österrike brann av begär *d'étonner le monde par la grandeur de son ingratitude*²⁶. Ty Österrike visste att det till tack för den ungerska krigshjälpen och för domen i Warszawa förväntades vara neutralt till eller rentav behjälpligt vid de ryska erövringarna kring Donau, vilka var liktydiga med att Österrike kom att omfattas av Ryssland från Krakau till Orsova och Semlin. Och denna gång stämde Österrikes mod överens med dess avsikt, vilket annars nästan aldrig förekom.

Krim-kriget var en enda kolossal förväxlingskomedi, i vilken man varje ögonblick frågar sig: Vem är här den bedragne? Men denna komedi kostade oräkneliga värden och över en miljon människoliv. De första allierade trupperna hade knappt anlant till Bulgarien, förrän österrikarna ryckte in i Donau-provinserna och ryssarna drog sig tillbaka över Prut. Därmed hade Österrike avancerat fram till Donau, in mellan de bägge krigförande; en fortsättning av kriget på detta landområde var nu bara möjlig med dess samtycke. Men Österrike stod tillgängligt för ett krig vid Rysslands västgräns. Österrike visste att det av Ryssland aldrig skulle få förlåtelse för denna sin brutala otacksamhet; Österrike var alltså berett att förena sig med de allierade, men bara för ett allvarligt menat krig som återupprättade Polen och i betydande grad sköt tillbaka den ryska västgränsen. Ett sådant krig måste i alliansen också dra in Preussen, genom vars territorium Ryssland forslade alla sina förnödenheter; en europeisk koalition skulle ha blockerat Ryssland till lands såväl som till sjöss och angripit det med så överlägsna krafter att den otvivelaktigt skulle ha segrat.

Det var emellertid ingalunda Englands och Frankrikes avsikt. Bägge gladde sig tvärtom åt att genom Österrikes förehavanden undslippa varje risk för ett allvarligt krig. Det Ryssland önskade – att de allierade skulle bege sig till Krim och bita sig fast där – föreslogs av Palmerston, och en ytterligt förnöjd Louis-Napoleon grep sig an det med liv och lust. Att tränga vidare från Krim in i det inre av Ryssland, vore strategiskt vansinne. Så hade kriget lyckligen förvandlats till ett skenkrig och alla huvuddeltagare var tillfredsställda. Men tsar Nikolaus kunde i längden inte fördrå att fientliga trupper satte sig fast vid randen av hans rike på rysk jord; för honom blev skenkriget snart åter ett allvarligt krig. Det som emellertid vid ett skenkrig var den för honom mest fördelaktiga terrängen, var vid ett krig på allvar den för honom farligaste. Rysslands starka sidor vid försvar – dess oerhört vidsträckta territorium med sin glesa befolkning, sina bristfälliga vägar och sin resursfattigdom – vände sig mot Ryssland självt så snart Nikolaus koncentrerade alla stridskrafter mot den enda perifera punkten, Sevastopol. De sydryska stäpperna, som med nödvändighet skulle ha blivit angriparens grav, blev grav åt den ena ryska armén efter den andra, som Nikolaus med den för honom karakteristiska brutal-dumma hänsynslösheten drev till Krim – till sist mitt i vintern. Och när den sista, i hast sammanrafsade, knappt nödtorftigt utrustade, eländigt förplägade armékolonnen under anmarschen förlorat två tredjedelar av sitt manskap – hela bataljoner omkom i snöstormen – och resten inte var i stånd att ens allvarligt angripa fienden, då bröt den uppblåsta träskallen Nikolaus ömkligen samman, då undflydde han följderna av sitt cesariska vansinne genom att ta gift.

Därvid bekräftades principen om de danska besittningarnas odelbarhet, vilket innefattade hertigdömena Schleswig och Holstein, som samtidigt tillhörde Tyska förbundet.

²⁶ "Förvåna världen genom storleken av sin otacksamhet". Det yttrande som tillskrivs den österrikiske ministerpresidenten Schwarzenberg och som han fällde med hänsyftning på utrikespolitiken gentemot Ryssland löd: "Världen kommer att förvånas över hur otacksamma vi kan vara."

Den fred som hans efterträdare nu i hast slöt, utföll mycket lindrigt.²⁷ Men följderna av kriget inom landet var desto större. För att kunna härskas oinskränkt inom landet, måste tsarismen vara mer än oövervinnlig, den måste vara oupphörligt segerrik, måste vara i stånd att belöna de absolut hörsamma genom chauvinistiskt segerrus, genom ständigt nya erövringar. Och nu hade tsarismen helt eländigt brutit ihop, och det just i sin allra mest imposanta gestalt; det hade blottställt Ryssland inför världen och därmed sig själv inför Ryssland. En väldig tillnyktring inträdde. Det ryska folket var alltför mycket uppskakat genom krigets kolossala offer, tsaren hade tvingats appellera alltför mycket till dess hängivenhet, för att det utan vidare skulle gå att återföra det till den oflekterade lydningens passivitet. Ty efterhand hade även Ryssland vidareutvecklat sig ekonomiskt och intellektuellt; vid sidan av adeln stod nu ansatserna till en andra bildad klass, bourgeoisin. Kort sagt, den nye tsaren måste leka liberal, men denna gång *inåt*. Därmed var det emellertid givet att en inre historia i Ryssland skulle ta sin början, en andarnas rörelse inom nationen själv och dess återspeglings: en om än aldrig så svag allmän opinion, som dock gör sig allt mer gällande och allt mindre bör ringaktas. Och därmed uppstod för den tsaristiska diplomatin den fiende inför vilken den måste gå under. Ty denna sorts diplomati är bara möjlig så länge folket förblir totalt passivt, saknar varje annan vilja än regeringens, varje yrke annat än att leverera soldater och skatter för genomförande av diplomaternas syften. Så snart Ryssland har en inre utveckling och därmed inre partistrider, är erövrandet av en konstitutionell form i vilken dessa partistrider kan utkämpas utan våldsam omskakning bara en fråga om tid. Då är emellertid också den hittillsvarande ryska erövringspolitiken något som tillhör det förgångna; den oföränderliga beständigheten i diplomatins mål går förlorad i partiernas kamp om herraväldet; det oinskränkta förfogandet över nationens krafter är förbi – Ryssland förblir svårt att angripa och relativt sett lika svagt i sitt angrepp, men blir annars ett europeiskt land som de andra, och dess hittillsvarande diplomatiska styrka är för alltid bruten.

La Russie ne boude pas, eller se recueille²⁸], sade kansler Gortsjakov efter kriget. Han visste själv inte hur sant det var. Han talade blott om det diplomatiska Ryssland. Men även det icke-officiella Ryssland samlade sig. Och denna samling (recueillement) understöddes av regeringen själv. Kriget hade bevisat att Ryssland hade behov av järnvägar och storindustri, redan av rent militära hänsyn. Följaktligen slog sig regeringen på att dra upp en rysk kapitalistklass. En sådan kan emellertid inte bestå utan ett proletariet och för att skapa dess element, måste den så kallade bondebefrielsen äga rum; den personliga friheten betalade bonden med att överlåta den bästa delen av sitt jordinnehav till adeln. Det han fick kvar var för mycket för att dö på, för lite att leva på. Medan så den ryska bondeobsjtjinnan* angreps vid roten, utvecklades samtidigt den nya storbourgeoisin i drivhustakt genom järnvägsprivilegier, skyddstullar och andra förmåner och inleddes så i stad och på landsbygd en fullständig social revolution som inte tillät de andar som en gång satts i rörelse att åter komma till ro. Den unga bourgeoisin återspeglades i en liberal-konstitutionell rörelse, det proletariet som just höll på att uppstå i den rörelse som man vanligen kallar nihilism. Det var de verkliga följderna av Rysslands recueillement.

Under tiden märkte diplomatin till synes inte vilken inre motståndare som uppstått. Tvärtom verkade den utåt uppnå seger på seger. På Paris-kongressen 1856 spelade Orlov den mångomsusade huvudrollen; istället för att offra något, vann han nya framgångar; Englands anspråk på krigslagar till havs, som bekämpats av Ryssland alltsedan Katarina, undanröjdes

²⁷ I fredsfördraget i Paris 30 mars 1856 var tsar Alexander II tvungen att avstå från Donaus mynning och överhögheten över Donaufurstendömena och gå med på att neutralisera Svarta havet. Dock återfick han de av de allierade ockuperade områdena.

²⁸ ”Ryssland hänger inte läpp, det samlar sig.”

* I *Time* finns här följande fotnot: Den självförvaltande ryska bondegemenskapen.

definitivt och en rysk-fransk allians mot Österrike grundades. Denna trädde i funktion 1859, då Louis-Napoleon nedlät sig till att hämnas på Österrike för Rysslands räkning. Följderna av de rysk-franska överenskommelserna, vilka Mazzini då avslöjade och enligt vilka en rysk storfurste i fall av förlängt motstånd skulle ställas upp som tronkandidat för ett oavhängigt Ungern – dessa följder slapp Österrike undan genom ett snabbt fredsslut. Men alltsedan 1848 har det diplomatiska hantverket fördärvats av folken. Italien blev oavhängigt och enat mot tsarens och Louis-Napoleons vilja.

Kriget 1859 hade också skrämt upp Preussen. Det hade nära fördubblat sin armé och satt en man vid rodret som åtminstone på en punkt kunde mäta sig med den ryska diplomatin: i hänsynslöshet när det gällde metoder. Denna man var Bismarck. Under det polska upproret 1863 tog han gentemot Österrike, Frankrike och England teatraliskt parti för Ryssland och gjorde allt för att tillförsäkra Ryssland seger. Det säkrade åt honom tsarens avfall från hans invanda politik i den schleswig-holsteinska frågan; hertigdömena slets lott från Danmark 1864 med tsaristiskt tillstånd. Därpå kom det preussisk-österrikiska kriget 1866; här glädde sig tsaren åter över att Österrike på nytt blev tuktat och över att Preussens makt växte, att den enda, till och med efter 1849/1850 års sparkar alltjämt trogna vasallens makt växte. Kriget 1866 drog med sig det tysk-franska kriget 1870 och åter inträdde tsaren på sin preussiska ”Djadja Molodez”²⁹ sida; han höll Österrike direkt i schack och berövade så Frankrike den enda bundsförvant som kunde rädda det från fullständigt nederlag. Men i likhet med Louis Bonaparte 1866 blev Alexander 1870 bedragen genom de tyska vapnens snabba framgångar. Istället för ett långvarigt krig som skulle utmatta bägge de stridande till döds, följde de snabba slag som på fem veckor störtade det bonapartistiska kejsarriket och förde dess arméer till Tyskland som fångar.

På den tiden fanns det bara ett ställe i Europa där läget blev riktigt förstått och det var i Internationella arbetareassociationens generalråd. Den 9 september 1870 utfärdade detta ett manifest, vari parallellerna mellan 1866 och 1870 drogs.* Kriget 1866 hade, hette det, förts med Louis-Napoleons medgivande; men segrarna och den preussiska maktutvidgningen hade räckt för att genast driva Frankrike in i en gentemot Preussen fientlig ställning. Likaså skulle 1870 års nya framgångar och den därmed förknippade nya ökningen av den preussisk-tyska makten tvinga den ryske tsaren till fiendskap med Tyskland, trots att han diplomatiskt understött Tyskland under kriget. Rysslands övervägande inflytande i Europa hade till nödvändig förutsättning dess traditionella makt över Tyskland, en makt som nu var bruten. För ögonblicket, då den revolutionära rörelsen började bli hotande i Ryssland självt, kunde tsaren inte tåla denna prestigeförlust i utlandet. Och när nu dessutom Tyskland genom annektering av Elsass-Lothringen drev Frankrike i armarna på Ryssland, måste det antingen låna sig till att bli ett uppenbart verktyg åt ryska erövringsplaner eller också, efter ett kort andrum, förbereda sig på ett krig mot Frankrike och Ryssland samtidigt, ett krig som lätt kunde urarta till ett raskrig mot de förbundna slaviska och romanska världena.

Det nya Tyska riket gjorde Ryssland den tjänsten att slita loss Elsass-Lothringen från Frankrike och därmed faktiskt jaga Frankrike i armarna på Ryssland. Den tsaristiska diplomatin befann sig nu i den avundsvärda situationen att ha fått de bägge länderna, Frankrike såväl som Tyskland, vilka genom detta lösslitande blivit dödsfiender, att bli avhängiga av Ryssland. Detta gynnsamma läge utnyttjades återigen till en framstöt mot Tsaregrad, till 1877 års turkiska krig. Efter långvariga strider kom de ryska trupperna i januari 1878 ända fram till den

²⁹ ”Präktiga onker” – Alexander II:s sedvanliga utrop när han fick höra talas om segrar vunna av Wilhelm I.

* I *Time* citeras istället för den här följande sammanfattningen motsvarande ställe ur ”Generalrådets andra manifest om det tysk-franska kriget”; detta ställe börjar med orden: ”Precis såsom löften växlades mellan Louis Bonaparte och Bismarck år 1865” och slutar: ”för ett raskrig mot slavernas och romanernas allierade raser”. (”Pariskommunen”, Arbetarkultur, 1969, s. 34 f.)

turkiska huvudstadens portar; då uppenbarade sig fyra engelska pansarskepp i Bosporen och tvingade ryssarna att med Sofia-kyrkans torn inom synhåll göra halt och framlägga sin San Stefanofredsplan för granskning inför en europeisk kongress.

Likväl vanns – skenbarligen – en oerhörd framgång. Rumänien, Serbien, Montenegro utökade och gjorda oavhängiga genom Ryssland, och därför i tacksamhetsskuld till Ryssland; befästningsfyrcanten mellan Donau och Balkan, detta starka bålverk för Turkiet, tills vidare förintat; Konstantinopels sista skyddsvall, Balkan, frånryckt Turkiet och avvärjat; Bulgarien och Östrumänien skenbart turkiska, i verkligheten ryska vasallstater; 1856 års landförlust i Bessarabien åter gottgjord; nya viktiga ställningar i Armenien erövrade; Österrike genom besättandet av Bosnien gjort till medskyldig vid delningen av Turkiet och nödvändig motståndare till alla serbiska oavhängighets- och enhetssträvanden; slutligen Turkiet genom landförlust, utmattning och oöverkomliga krigsskadestånd bringat i fullständigt beroende av Ryssland, till en ställning i vilken det enligt rysk, helt riktig uppfattning bara höll Bosporen och Dardanelerna i förvar åt Ryssland. Sålunda, verkade det, behövde Ryssland bara välja det ögonblick det behagade för att ta sitt stora slutmål, Konstantinopel, ”la clef de notre maison”³⁰ i besittning.

Men i verkligheten såg det helt annorlunda ut. Om Elsass-Lothringen hade drivit Frankrike i armarna på Ryssland, så drev framstöten mot Konstantinopel och Berlin-freden Österrike i armarna på Bismarck och därmed ändrades på nytt hela läget. Kontinentens stora militär-makter delade sig i två stora, varandra hotande härläger: Ryssland och Frankrike på ena sidan, Tyskland och Österrike på den andra. Kring dessa bägge läger får de mindre staterna lov att gruppera sig. Det betyder emellertid att den ryska tsarismen inte kan ta det sista stora steget, inte kan ta Konstantinopel i verklig besittning, utan ett världskrig med tämligen jämnt fördelade chanser, vars slutliga avgörande uppenbarligen inte blir beroende av de bägge parter som inleder kampen, utan av England. Ty ett krig i vilket Österrike och Tyskland kämpar mot Ryssland och Frankrike, avskär hela Västeuropa från rysk tillförsel av brödsäd till lands. Men alla Västeuropas länder fortlever endast genom tillförsel av brödsäd från utlandet. Denna skulle så kunna äga rum endast sjövägen och överlägsenheten till havs ger England tillfälle att avskära såväl Frankrike som Tyskland också från denna tillförsel, alltså att svälta ut den ena likaväl som den andra, allteftersom de sällar sig till den ena eller andra sidan.* Men att kämpa om Konstantinopel i ett världskrig, i vilket England faller utslaget – det är just den situation som den ryska diplomatin sedan 150 år tillbaka arbetat för att undvika. Alltså nederlag.**

³⁰ ”Nyckeln till vårt hus” – yttrande av Alexander II till den franske ambassadören Caulaincourt.

* I *Time* finns här följande fotnot: England skulle kunna reda sig i ett konventionellt krig med en eller två kontinentalmakter utan de havsrättigheter som det så länge gjort anspråk på helt för egen del och slutligen genom 1856 års Paris-deklaration uppgav. Senare skulle i vår tidsålder järnvägen, även i händelse av sjöblockad, ständigt stå för varje önskad tillförsel till lands från neutrala grannländer: det var just den huvudsakliga tjänst som Preussen bestod Ryssland med under Krimkriget. Men i ett europeiskt krig som det som nu hotar oss, vore hela kontinenten delat i fientliga grupper. Ett bevarande av neutraliteten skulle i längden bli omöjligt; handeln mellan länderna till lands skulle bli nästan fullständigt, för att inte säga helt och hållet avbruten. Under sådana omständigheter skulle England kunna beklaga att det uppgivit sina havsrättigheter. Å andra sidan skulle dock ett sådant krig också uppenbara hela styrkan och verkan av Englands överlägsenhet till sjöss, och mer vore väl överhuvudtaget inte erforderligt.

** I *Time* har här följande stycke infogats: Diplomaterna i S:t Petersburg har inte förbisett hur viktigt det är att ointetgöra ett eventuellt motstånd från England mot att Ryssland slutgiltigt biter sig fast vid Bosporen. Efter Krimkriget och särskilt efter det indiska upproret 1857 blev erövringen av Turkestan, vartill ett försök gjordes redan 1840, till en trängande uppgift. Med erövringen av Tasjkent 1865 inrättade Ryssland en stödjepunkt vid Jaxartes åt sig; 1868 blev Samarkand, 1875 Kokand annekterade och kanaten Buchara och Chiwa underkastade ryskt vasallskap. Sedan inleddes från Kaspiska havets sydöstliga hörn det besvärliga framträngandet mot Merv; 1881 intogs Goek-Tepe, den första viktiga förposten i öknen, 1884 kapitulerade Merv och nu fyller den transkaspiska järnvägen luckan i den ryska kommunikationslinjen mellan Michailovsk vid Kaspiska havet och Tsjard-

I själva verket är också alliansen med ett republikanskt Frankrike, där de regerande personerna ständigt byts ut, ingalunda säker för tsarismen och motsvarar ännu mindre dess innersta önskan. Bara en restaurerad fransk monarki skulle erbjuda tillräckliga garantier som bundsförvant i ett krig så fruktansvärt som det nu endast kan bli fråga om. Därför har tsarismen också sedan fem år tillbaka tagit prinsarna av Orleans under sitt alldeles särskilda beskydd; de har varit tvungna att ingå svågerlag med tsarismen genom att gifta in sig i danska kungafamiljen, denna ryska förpost vid Öresund. Och för att förbereda restaurationen av den likaledes till rysk förpost avancerade Orléans i Frankrike utnyttjades general Boulanger, vars egna anhängare i Frankrike skryter om att den hemlighetsfulla källan till de av dem som frikostigt utdelade pengarna inte är någon annan än den ryska regeringen, som ställt *femton miljoner francs* till förfogande för deras kampanj. Så blandar sig Ryssland återigen i västländernas inre angelägenheter, denna gång ohöljt som stöd åt reaktionen, och spelar ut den franska bourgeoisins otåliga chauvinism mot de franska arbetarnas revolutionära anda.

Överhuvudtaget visar sig, från och med 1878 i all synnerhet, hur mycket den ryska diplomatins ställning försämrats, sedan folken mer och mer tagit sig friheten att få ett ord med i laget och det med framgång. Inte ens på Balkan-halvön, det område i vilket Ryssland ex professo³¹ uppträder som folkbefriare, vill någonting längre riktigt lyckas. Rumänerna har som tack för att de nu senast möjliggjorde segern för ryssarna framför Plewna åter måst avträda sin bit av Bessarabien och låter sig svårligen lockas av framtida löften om Siebenbürgen och Banat. Bulgarena har blivit hjärtligt leda på den tsaristiska sorten av befrielse till följd av de tsaristiska agenter som skickats på dem in i landet; bara serberna och på sin höjd grekerna – bägge på grund av att de ligger utanför den direkta skottlinjen mot Konstantinopel – har ännu inte blivit skrämde. De österrikiska slaverna, som tsaren kände sig kallad att befria från det tyska förtrycket, har sedan dess åtminstone i den cis-leithanska riksdalen³² själva utövat herraväldet. Frasen om folkbefrielse* genom den allsmäktige tsaren har spelat ut sin roll, den kan alltjämt högst användas på Kreta och i Armenien, och med den åstadkommer man inte längre någon effekt i Europa ens hos engelska kristet-fromma liberaler; för Kretas och Armeniens skull riskerar inte ens tsarbeundraren Gladstone längre ett europeiskt krig, sedan amerikanen Kennan inför hela världen avslöjat³³ de avskryvigheter med vilka tsarismen undertrycker varje ansats till motstånd i det egna riket.**

sjou vid Oxus. Den ställning Ryssland nu intar i Turkestan är likväl ännu inte på långt när någon säker och tillräcklig bas för ett angrepp på Indien. Den frambesvärjer dock i alla händelser en stor fara för en framtida invasion och är en orsak till ständigt upprörda stämningar bland den inhemska befolkningen. Så länge det engelska herraväldet i Indien inte riktade sig mot någon eventuell rival, kunde till och med 1857 års uppror och dess avskräckande kuvande betraktas som händelser som i sista hand stärker Englands herravälde. Men när en första rangens europeisk militärmakt sätter sig fast i Turkestan, genom tvång eller övertalning gör Persien och Afghanistan till sina vasaller och långsamt men säkert tränger fram i riktning mot Hindukusch och Sulejman-bergen, då står saken redan på ett helt annat sätt. Det engelska herraväldet upphör att vara ett oåterkalleligt öde för Indien; för de infödda öppnar sig ett andra alternativ; det som skapats med våld kan också förstöras med våld; och närhelst England försöker stänga vägen för Ryssland på Svarta havet, kommer Ryssland att försöka bereda England obehagligheter i Indien. Trots allt detta har dock England en sådan makt till sjöss, att det i ett allmänt krig som det vi nu verkar stå inför, alltjämt kan tillfoga Ryssland vida mer skada än Ryssland kan tillfoga England.

³¹ Yrkesmässigt.

³² Med detta avses den del av Österrike-Ungern som ligger hitom Leitha (bl.a. Österrike, Böhmen, Mähren och Galizien), en biflod till Donau som efter kejsarrikets omvandling till den österrikisk-ungerska monarkin 1867 bildade gräns mellan de bägge rikshälfterna. Transleithanien omfattade sålunda Kungariket Ungern, inbegripet bl.a. Transsylvanien, Kroatien och Slavonien

* I *Time*: befrielse av de förtryckta kristna folken.

³³ Efter sin resa genom Sibirien 1885-86 skrev den amerikanske journalisten George Kennan artikelserien ”Siberia and the Exile System” (Sibirien och förvisningssystemet), som publicerades 1888-90 i New York-tidskriften *The Century Illustrated Monthly Magazine*.

** I *Time* har infogats: sedan madame Sihidas dödspiskningar och andra ryska ”gräsligheter” är kända.

Och här kommer vi till kärnpunkten. Den inre utvecklingen i Ryssland sedan 1856, understödd av regeringens politik, har gjort verkan; den sociala revolutionen har gjort jättelika framsteg; Ryssland blir för var dag mer västinfluerat; storindustrin, järnvägarna, förvandlingen av alla naturaprestationer till betalning i penningar och därmed upplösningen av de gamla grundvalarna för samhället utvecklar sig med stigande fart. Under samma förhållanden utvecklar sig emellertid också det oförenliga mellan den absoluta tsarismen och det samhälle som är i färd med att bildas. Det bildas oppositionspartier, konstitutionella och revolutionära, vars överman regeringen kan vara endast genom stegrad brutalitet. Och den ryska diplomatin ser med fasa den dag närma sig då det ryska folket får ett ord med i laget och då den på grund av arbetet med att klara av sina egna inre angelägenheter kommer att frånhändas tid och lust att syssla med sådana barnsligheter som att erövra Konstantinopel, Indien och världsherraväldet. Revolutionen, som 1848 gjorde halt vid den polska gränsen, bankar nu på Rysslands dörr, och därinnanför har den redan tillräckligt med bundsförvanter som bara väntar på ett tillfälle att öppna dörren för den.

Visserligen kunde man tycka när man läser de ryska tidningarna att hela Ryssland skulle svärma för den tsaristiska erövringspolitiken; där är idel chauvinism, panslavism, befrielse av kristna från det turkiska och befrielse av slaver från tysk-ungerska oket. Men för det första vet envar hur fjättrad den ryska pressen är; för det andra har regeringen i årtal underblåst denna chauvinism och panslavism i alla skolor; och för det tredje ger denna press, såvitt den överhuvudtaget uttrycker en oberoende uppfattning, bara uttryck för stämningen hos städernas befolkning, d.v.s. den nybildade bourgeoisin, som naturligtvis är intresserad av nya erövringar såsom utvidgning av rysk mark. Denna stadsbefolkning utgör emellertid i hela landet en försvinnande minoritet. Så fort en nationalförsamling ger det ryska folkets väldiga majoritet, lantbefolkningen, tillfälle att höja sin röst, kommer man att höra helt andra saker. De erfarenheter regeringen haft av zemstvon* och som tvingade den att åter förklara zemstvo-representationen ur kraft borgar för att en rysk nationalförsamling för att övervinna bara de mest trängande inre svårigheterna mycket snart beslutsamt måste sätta stopp för all trängtan efter nya erövringar.

Dagens europeiska läge behärskas av tre fakta: 1. Elsass-Lothringens införlivande med Tyskland, 2. det tsaristiska Rysslands traktan efter Konstantinopel, 3. den i alla länder allt hetare uppflammande kampen mellan proletariatet och bourgeoisin, vars termometer är den socialistiska rörelse som överallt är under uppsving.

De bägge första betingningar dagens indelning av Europa i två stora härläger. Den tyska annexionen gör Frankrike till bundsförvant åt Ryssland mot Tyskland, det tsaristiska hotet mot Konstantinopel gör Österrike och till och med Italien till bundsförvanter åt Tyskland. Bägge läger rustar för en avgörande kamp, för ett krig som världen aldrig sett maken till, i vilket tio-femton miljoner krigsmän kommer att stå under vapen mot varandra. Endast två omständigheter har hittills förhindrat ett utbrott av detta fruktansvärda krig: för det första de oerhört snabba framstegen inom vapentekniken, som går förbi varje nyuppfunnen gevärsmodell med nya uppfinningar, innan den kan införas bara hos *en* armé, och för det andra chansernas absoluta oberäknelighet, den totala ovissheten om vem som till slut kommer att utgå som segrare ur denna jättarnas kamp.

Hela denna fara för världskrig försvinner den dag då sakerna tar en sådan vändning i Ryssland att det ryska folket tillåts dra ett tjockt streck över sina tsarers traditionella erövringspolitik och sysselsätta sig med sina egna till ytterlighet utsatta inre livsintressen istället för med fantasier om världsherravälde.

* Infogat i *Time*: (grevskapsråd).

Den dagen förlorar Bismarck* alla de bundsförvanter mot Frankrike som det ryska hotet drivit i armarna på honom. Varken Österrike eller Italien har då längre ringaste intresse av att kratsa Bismarcks** kastanjer ur lågorna från en gigantisk europeisk strid. Det Tyska riket återfaller i den isolerade ställning i vilken, som Moltke säger, var och en fruktar det och ingen älskar det – det oundvikliga resultatet av dess politik. Då kommer också det ömsesidiga närmandet mellan det för sin frihet kämpande Ryssland och det republikanska Frankrike att motsvara de bägge ländernas läge i samma utsträckning som läget som helhet i Europa blir ofarligt, och då kommer också Bismarck, eller den som följer efter honom, att tänka sig för mer än en gång innan han av okynne inleder ett krig mot Frankrike, i vilket han inte får sin flank skyddad vare sig av Ryssland mot Österrike eller av Österrike mot Ryssland, i vilket bägge skulle glädjas åt varje nederlag han tillfogades och i vilket det är mycket tvivelaktigt om han ensam skulle få bukt med fransmännen. Då vore alla sympatier på Frankrikes sida och detta land i sämsta fall säkerställt mot ytterligare landförluster. Istället för att således vara inställt på att få till stånd ett krig, skulle det Tyska riket sannolikt snart finna isoleringen så outhärdlig att det skulle söka uppriktig förlikning med Frankrike och då vore hela den fruktansvärda krigsfaran undanröjd, *Europa skulle kunna avrusta* och Tyskland skulle ha vunnit mest av alla.

Österrike förlorar samma dag sitt enda historiska existensberättigande, att vara barriär mot den ryska frammarschen mot Konstantinopel. Om Bosporen inte mer hotas från Ryssland så förlorar Europa varje intresse av att detta brokiga komplex av olika folk skall bestå. Lika likgiltig blir då hela den så kallade orientaliska frågan, det turkiska herraväldets fortbestånd i slaviska, grekiska och albanska trakter och grälet om infarten till Svarta havet, vilken ingen längre då kan monopolisera i strid mot Europa. Magyarer, rumäner, serber, bulgarer, arnauter, greker*** och turkar kommer då antligen i positionen att utan främmande makts inblandning kunna klara upp sina inbördes tvistigheter, att mellan sig avgränsa sina särskilda nationella områden, att ordna sina inre angelägenheter efter eget bedömande. Det visar sig i ett slag att det stora hindret för autonomi och fri indelning av folken och folkspillrorna mellan Karpaterna och Egeiska havet var just samma tsarism som använt den föregivna befrielsen av dessa folk som täckmantel för sina planer på världsherravälde.

Frankrike befrias ur den onaturliga tvångssituation i vilken den klämts in av alliansen med tsaren. Om alliansen med Republiken är motbudande för tsaren, så är förbundet med despoten, med den som satt munkavle på Polen och Ryssland, långt mer motbudande för det franska revolutionära folket. I ett krig på tsarens sida vore det förbjudet för Frankrike att i händelse av nederlag använda sitt stora, enda verk samma räddningsmedel, botemedlet från 1793, revolutionen, uppståndet av alla folkliga krafter genom skräcken och den revolutionära propagandan i fiendeland; under dessa förhållanden skulle tsaren genast förena sig med Frankrikes fiender, eftersom tiderna förändrats i betydande grad sedan 1848 och tsaren sedan dess också i Ryssland lärt känna terrorn utifrån egna iakttagelser. Alliansen med tsaren är alltså ingen styrka hos Frankrike, tvärtom: I den stund då den största faran hotar, håller den dess svärd fast i skidan. Men om det i Ryssland istället för den mäktige tsaren står en rysk nationalförsamling, då är det nyss befriade Rysslands allians med den franska republiken självklar och naturlig, då främjar den den revolutionära rörelsen i Frankrike istället för att hämma den, då är den en fördel för det för sin frigörelse kämpande europeiska proletariet. Även Frankrike vinner således på att den tsaristiska allmakten störtas. Därmed försvinner alla förevändningar för de vansinniga rustningar som förvandlar hela Europa till ett härläger och låter kriget framstå nästan som en befrielse. Till och med den tyska riksdagen måste då snart sätta en spärr för de ständigt växande anslagskraven för krigsändamål.

* I *Time*: det Tyska riket.

** I *Time*: den tyske kejsarens.

*** Infogat i *Time*: armenier.

Och därmed skulle västländerna komma i en position där de utan att störas av främmande distraktion och inblandning kan befatta sig med sina nuvarande historiska uppgifter: med konflikten mellan proletariatet och bourgeoisin och det kapitalistiska samhällets omvandling till det socialistiska*.

Det tsaristiska självhärskardömetts störtande i Ryssland skulle emellertid också direkt påskynda denna process. Den dag då tsarväldet faller, detta sista starka fäste för hela den europeiska reaktionen – den dagen blåser en totalt annan vind i hela Europa. Ty en sak vet Europas reaktionära regeringar** mycket väl: Trots allt smågrälände med tsaren om Konstantinopel etc kan den stund komma då de kastar Konstantinopel, Bosporen, Dardanellerna och allt vad mer han begärt för hans fötter bara han skyddar dem mot revolutionen. Den dag då denna huvudfästning själv övergår i revolutionens händer, slocknar de sista gnistorna av självförtroende och trygghet hos Europas reaktionära regeringar; de är då hänvisade enbart till sig själva och kommer snart att få erfara vilken skillnad det blir. Kanske vore de i stånd att låta sina arméer marschera in, för att återställa tsarens myndighet – vilken världshistoriens ironi!***

Detta är de punkter i kraft av vilka Västeuropa överhuvudtaget, och i synnerhet det västeuropeiska Arbetarpartiet, har ett intresse, ett mycket djupt intresse, av att det ryska revolutionära partiet segrar och den tsaristiska absolutismen störtas. Europa glider som på ett sluttande plan allt snabbare utför, mot ett världskrigs avgrund, ett världskrig av hittills exempellös utbredning och våldsamhet. Bara en sak kan här hejda detta: en förändring av systemet i Ryssland. Att den måste komma inom ett fåtal år, kan det inte råda något tvivel om. Måtte den bara komma i rätt tid, innan det annars oundvikliga inträffar.

London, slutet av februari 1890

* I *Time*: lösning av de därmed sammanhängande ekonomiska problemen (istället för: det kapitalistiska samhällets omvandling till det socialistiska).

** I *Time*: herrarna i Berlin och Wien (istället för Europas reaktionära regeringar).

*** I *Time* har istället för denna mening följande avsnitt infogats: Kanske skulle den tyske kejsaren låta sig förledas till att skicka en armé för att återställa tsarens myndighet – det kunde inte finnas ett bättre sätt för honom att förstöra sin egen myndighet.

Det kan inte råda något tvivel om att Tyskland nu – helt oberoende av varje möjligt handlingsätt från Rysslands eller Frankrikes sida – med raska steg närmar sig en revolution. De senaste riksdagsvalen visar att de tyska socialisternas krafter fördubblats vart tredje år; att de tyska socialisterna idag är det starkaste partiet i kaiserriket, det parti som samlar 1.427.000 röster av sammanlagt sju miljoner och att alla straff- och undantagslagar varit fullständigt ur stånd att hejda dess frammarsch. De tyska socialisterna, som är beredda att acceptera eventuella ekonomiska eftergifter från den unge kejsaren till arbetarklassen som avbetalning av skulder, är emellertid samtidigt fast beslutna – och denna beslutsamhet är efter förföljelser som pågått i tio år mer orubblig än någonsin – att återerövra åt sig den politiska frihet som erövrades på Berlins barrikader 1848 men som till stor del åter gick förlorad under Manteuffel och Bismarck. De vet att bara denna politiska frihet kommer att ge dem medel till att uppnå ekonomisk befrielse för arbetarklassen. Trots vissa skenbart motsatta tecken står vi inför en kamp mellan de tyska socialisterna och kejsaren, företrädaren för det personliga och faderliga regementet. I denna kamp måste kejsaren till slut bli slagen. Valrapporterna visar att socialisterna till och med i valkretsarna på landsbygden gör snabba framsteg, medan de stora städerna är så gott som deras; och i ett land där varje frisk ung man är soldat, betyder det arméns allmänna övergång till socialismen. Det behöver bara ske en plötslig förändring av samhällssystemet i Ryssland, så bleve verkningarna på Tyskland kolossala; den måste påskynda krisen och fördubbla socialisternas chanser.